

RADNE VRIJEDNOSTI SREDNJOŠKOLACA U POČETKU I NA SVRŠETKU ŠKOLOVANJA U PROIZVODNIM I NEPROIZVODNIM STRUČNIM USMJERENJIMA*

TOMISLAV GRGIN

VESNA VLAHOVIĆ-ŠTETIĆ

ZORA RABOTEG-ŠARIĆ

Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 37.015.3

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1985-12-10

Od 112 đaka iz proizvodnih i od 164 đaka iz neproizvodnih usmjerenja zadarskih srednjoškolskih centara došlo se ispitivanjima, obavljenim u početku i na svršetku njihova stručna školovanja, do podataka o hijerarhijskoj strukturi njihovih radnih vrijednosti. Komparativnom analizom dobivenih rang-lista radnih vrijednosti utvrdilo se da đaci iz proizvodnih usmjerenja ipak relativno veći značaj (prva mjesta na rang-listi) daju onim vrijednostima koje određuju njihovu utilitarističnu, a đaci iz neproizvodnih usmjerenja takav značaj pridaju vrijednostima koje određuju njihovu samoaktualizacijsku orijentaciju. Pritom im se značajnija slaganja u vrijednosnoj hijerarhiji nalaze jedino u početku, ali ne i na svršetku stručna školovanja.

Dobiveni rezultati ukazuju i na mogući utjecaj usmjerena obrazovanja na hijerarhijski slijed radnih vrijednosti srednjoškolaca.

Uvod i problem

Određujući pojam vrijednosti, R o k e a c h (1973) je ustvrdio kako one predstavljaju takva čovjekova trajna vjerovanja kojima se specifični načini ponašanja ili egzistencije prosuđuju kao društveno ili osobno poželjniji od onih koji su njima suprotni. Pritom mu se termini »način ponašanja« i »egzistencije« odnose na ono što zove instrumentalnim i terminalnim vrijednostima. Nadalje, vrijednosti imaju dvije razine funkcija kojima služe. Jednu od njih čine standardi koji upravljaju ponašanjem, dok se druga, zvana motivacijskom, odnosi na komponente kojima čovjek izražava svoje nastojanje za stjecanjem vrijednosti.

* Rad čini dio realizacije istraživačkog zadatka »Relevantni motivacijski aspekti srednjoškolaca u funkciji njihova opredjeljivanja za prvo zvanje« koji u okviru Projekta 70. financira SIZ-VII.

Obrazlažući prirodu vrijednosti, Rokeach u prvi plan ističe njihovu relativnu stabilnost pa s tim u vezi navodi da, kad bi vrijednosti bile potpuno stabilne, tada bi individualne i društvene promjene bile gotovo nemoguće. A ako bi, pak, bile posve promjenljive, kontinuitet kako ljudske jedinice tako i kontinuitet društva, bili bi također nemogući. Stoga svaka koncepcija vrijednosti, zaključuje Rokeach, mora uvažiti njihov trajniji ali i promjenljivi karakter.

Promjenljivost vrijednosti uvjetovana je ne samo maturacijom već i učenjem. Kako se pod utjecajem tih procesa dijete razvija i postaje sve kompleksnije, tako upoznaje i sve više socijalnih situacija a u njima i mnoge vrijednosti. Pritom neke od njih ne prihvaća i odbija, dok druge bira i integrira u sustav. Dostizanjem fiziološke zrelosti sve promjene u sustavu čovjekovih vrijednosti najvećim se dijelom temelje na učenju.

U na taj način stečenom sustavu, u kojem vrijednosti — kako to izvješćuje Beech i Schoppe (1974) — već u dobi rane adolescencije pokazuju hijerarhijsko obilježje, nalaze se i ona relativno trajna vjerovanja koja određuju čovjekovo profesionalno-radno ponašanje, a koja mnogi autori zovu radnim vrijednostima. U njihovoj osnovici nalazi se cijela struktura više ili manje stabilnih općih ciljeva koje pojedinac u vršenju svojih radnih zadataka i uopće kroz radnu ulogu nastoji dostići.

Ispitivanja radnih vrijednosti bila su u svom početku isključivo upravljena na odrasle, zaposlene ljude, koji već obavljaju svoje profesionalne poslove, da bi tek u novije vrijeme bila prenijeta i na one skupine mladih koji se za svoje stručne i radne uloge tek pripremaju. U tim novijim ispitivanjima, koja su pretežno obuhvatila školsku omladinu, nastojalo se doći ili do strukture njihovih radnih vrijednosti i vrijednosnih orijentacija (Šverko, 1982., Čulig i sur. 1982. te Kulenović i sur. 1984.) ili pak do podataka o profesionalnim vrijednostima u kontekstu demografskih, socio-ekonomskih i socio-kulturnih faktora (Šverko i sur. 1980., Čulig i sur. 1982.). Među njima bilo je i takvih ispitivanja u kojima se vršila komparacija vrijednosnih hijerarhija pojedinih segmenata školske omladine (Vizek-Vidović i sur. 1984.), zatim uspoređivanje radnih vrijednosti mladih u odnosu na njihovu različitu profesionalno-edukativnu usmjerenost (Jerneić i sur. 1984.) te komparacija radnih vrijednosti mladih prije i poslije upisa u različita obrazovna usmjerenja (Vlahović-Štetić, 1985.).

Valja reći, kako su sva ta proučavanja zajedničku racionalu nalazila u shvaćanju da je adolescencija takvo doba u razvoju čovjeka u kojem se uloga već oblikovanih radnih vrijednosti u

izboru budućeg zvanja pa time i smjera stručna školovanja jasno očituje. Jer, tada se definiraju i ciljevi koje mladi čovjek pred sebe postavlja, a s njima u vezi i mjerila pomoću kojih prosuđuje što je u svijetu rada za njega relevantno i značajno a što nije. Tu se polazilo i od razložne pretpostavke da će adolescent stremiti onom području ljudskoga rada koje odgovara njegovu sustavu vrijednosti, i to s uvjerenjem da će u njemu svoje radne vrijednosti na najbolji način aktualizirati i realizirati.

Kao što izbor budućeg zvanja i programa obrazovanja pojedinca može biti pod utjecajem njegova sustava vrijednosti, tako i različita opća, a posebice stručna znanja i profesionalna iskustva, stečena tijekom školovanja i na poslovima zvanja, mogu uvjetovati promjene u njegovu sustavu vrijednosti. Uzimajući upravo tu mogućnost utjecaja u procesu usmjerenja obrazovanja novostečenih stručnih znanja na strukturu radnih vrijednosti, u ovom se ispitivanju ponajprije nastojalo doći do hijerarhijske strukture radnih vrijednosti srednjoškolaca kako u prvoj tako i na svršetku druge godine njihova stručna školovanja, i to posebice onih u proizvodnim i onih u neproizvodnim stručnim usmjerenjima. Komparativnim proučavanjem tako dobivenih ordinalnih serija pokušalo se doznati do kakvih eventualnih promjena u redosljedu, pa time i u značenju, radnih vrijednosti tih dviju skupina srednjoškolaca dolazi tijekom njihova stručna obrazovanja za prvo zvanje..

Metodika ispitivanja

Na početku stručna školovanja (treći razred srednje škole) od 112 đaka proizvodnih i od 164 đaka neproizvodnih usmjerenja zadarskih srednjoškolskih centara zahtijevalo se da na zasebnom listu papira nezavisno navedu, koje bi ih mogućnosti na poslovima budućeg zvanja mogle učiniti zadovoljnim. Na taj način htjelo se doći do podataka o tome, kakva struktura radnih vrijednosti pri ulasku u profesionalno obrazovanje u njih egzistira. Prikupljeni podaci su analizirani s tim što su u odgovorima dobivene radne vrijednosti identificirane prema listi kakvu su u svojem ispitivanju upotrebljavali Šverko i suradnici (1980). Tako oblikovana lista sadržavala je sljedeće nasumce poredane radne vrijednosti:

- A) Brzo napredovanje u poslu.
- B) Čist rad koji nije pretjerano naporan.
- C) Povoljno radno vrijeme i duži godišnji odmori.
- D) Mogućnost brzog rješenja stambenog pitanja.
- E) Očit doprinos razvoju društva.
- F) Visoka mjesečna zarada.

- G) Povoljni okolinski (fizički) uvjeti rada.
- H) Dobri međuljudski odnosi.
 - I) Vidljivi rezultati rada.
- J) Dobra suradnja s drugovima na zajedničkom poslu.
- K) Mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.
- L) Priznanje za uspješno obavljene rad.
- M) Mogućnost da na poslu vlastite sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja.
- N) Samostalnost u donošenju odluka u poslovima radnoga mjesta.

Nakon nekoliko mjeseci ta je lista radnih vrijednosti bila dana istim dancima da označe one tri vrijednosti, i to rangom od prvog do trećega, koje po njihovu mišljenju, a u smislu zadovoljstva na poslovima budućeg zvanja, imaju za njih najveći značaj.

Ista lista radnih vrijednosti s jednakom zadaćom bila je dana svim tim dancima i na svršetku njihova stručna školovanja, tj. na kraju usmjerena obrazovanja, u četvrtom razredu srednje škole.

Statistička obrada podataka ispitivanja uključivala je postupke rangiranja i račune rang-korelacije te t-testa značajnosti dobivenih koeficijenata korelacije.

Rezultati i diskusija

Iz podataka dobivenih u ispitivanju obavljenom u prvoj godini stručna školovanja, i to skupine đaka iz *proizvodnih* usmjerenja, rangiranjem je dobivena sljedeća hijerarhijska struktura njihovih radnih vrijednosti:

Radne vrijednosti	Rang
F) Visoka mjesečna zarada.	1
A) Brzo napredovanje u poslu.	2
B) Čist rad koji nije pretjerano naporan.	3
J) Dobra suradnja s drugovima na zajedničkom poslu.	4,5
C) Povoljno radno vrijeme i duži godišnji odmori.	4,5
H) Dobri međuljudski odnosi.	6
M) Mogućnost da na poslu vlastite sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja.	7,5
D) Mogućnost brzog rješenja stambenog pitanja.	7,5
I) Vidljivi rezultati rada.	9,5
E) Očit doprinos razvoju društva.	9,5
G) Povoljni okolinski (fizički) uvjeti rada.	11
K) Mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.	12
N) Samostalnost u donošenju odluka u poslovima radnoga mjesta.	12
L) Priznanje za uspješno obavljene rad.	14

Rangiranjem podataka dobivenih od skupine đaka također prve godine stručna školovanja, ali iz *neproizvodnih* usmjerenja, došlo se do ove hijerarhijske strukture njihovih radnih vrijednosti:

Radne vrijednosti	Rang
H) Dobri međuljudski odnosi.	1
M) Mogućnost da na poslu vlastite sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja.	2
F) Visoka mjesečna zarada.	3
J) Dobra suradnja s drugovima na zajedničkom poslu.	4
I) Vidljivi rezultati rada.	5
C) Povoljno radno vrijeme i duži godišnji odmori.	6,5
D) Mogućnost brzog rješenja stambenog pitanja.	6,5
E) Očit doprinos razvoju društva.	8
A) Brzo napredovanje u poslu.	9,5
B) Čist rad koji nije pretjerano naporan.	9,5
L) Priznanje za uspješno obavljen rad.	11
N) Samostalnost u donošenju odluka u poslovima radnoga mjesta.	12
G) Povoljni okolinski (fizički) uvjeti rada.	13
K) Mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.	14

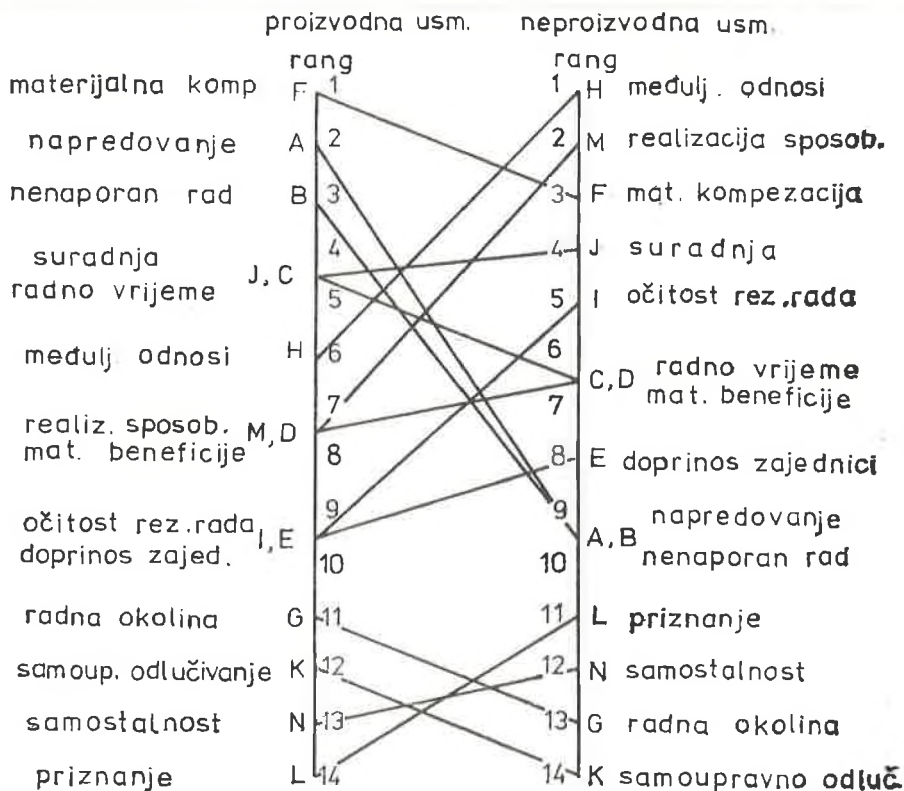
Iz rangiranih radnih vrijednosti đaka *proizvodnih* usmjerenja izlazi da najveći značaj daju vrijednostima kao što su: visoka mjesečna zarada, zatim brzo napredovanje u poslu i čist rad koji nije pretjerano naporan. Tek nakon toga slijede im vrijednosti koje se odnose na suradnju u poslu, radno vrijeme, međuljudske odnose, realizaciju sposobnosti, materijalne beneficije, očite rezultate rada, doprinos zajednici i na radnu okolinu, a posljednja mjesta zauzimaju vrijednosti u vezi s njihovim utjecajem u samoupravnom odlučivanju, zatim samostalnošću u poslu i priznanju za uspješno obavljeni rad.

Đaci iz *neproizvodnih* usmjerenja daju prioritetni značaj ipak nekim drugim radnim vrijednostima. Tako među najznačajnije vrijednosti ističu dobre međuljudske odnose, zatim mogućnost da na poslu njihove sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja, dok visoku mjesečnu zaradu stavljaju tek na treće mjesto. Pritom su im suradnja na poslu, vidljivi rezultati rada, povoljno radno vrijeme, materijalne beneficije, doprinos razvoju društva, brzo napredovanje, nenaporan posao i priznanje nešto manje značajne vrijednosti. Relativno su im najmanje značajne vrijednosti koje se odnose na samostalnost u poslu, povoljne okolinske uvjete rada i na mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.

Usporede li se ti podaci (kao što je to učinjeno na slici 1) postaje očito da skupina đaka iz proizvodnih usmjerenja relativno najveći značaj daje onim vrijednostima koje se odnose na određene podobnosti posla (veća zarada, brzo napredovanje, nenaporan rad), dok se skupina đaka iz neproizvodnih usmjerenja ističe nešto drukčijim redoslijedom vrijednosti. Njima su po važnosti na prvom mjestu dobri međuljudski odnosi, a na drugom mogućnost realizacije vlastitih sposobnosti, dok im je tek na trećem mjestu visoka mjesečna zarada. U redoslijedu ostalih vrijednosti vidljiva su veća ili manja slaganja, odnosno neslaganja, što je sve i uvjetovalo da rang-korelacija između tako procijenjenih radnih vrijednosti nije maksimalna, već iznosi 0,55, ali s tim što i takva

Slika 1.

Komparacija hijerarhija radnih vrijednosti srednjoškolaca prve godine usmjerena obrazovanja u proizvodnim i neproizvodnim usmjerenjima

ukazuje na stvarnu (statistički značajnu) povezanost ovih rang-lista vrijednosti ($P < 0,05$).

Prema tome, uz zapažen podatak da u početku stručna školovanja daci iz proizvodnih usmjerenja daju nešto veći značaj ekstrinzičnim vrijednostima (utilitaristička orijentacija), dok daci iz neproizvodnih usmjerenja takav značaj pridaju intrinzičnim vrijednostima (samoaktualizacijska orijentacija) — što je u skladu s nalazima do kojih su došli Šverko i suradnici 1980. te Jerneić i suradnici 1984. — stoji i činjenica da svi oni većini predloženih radnih vrijednosti ipak pridaju ili podjednak ili približno podjednak značaj. To je vidljivo kako iz uspoređenog položaja radnih vrijednosti na ordinalnim ljestvicama tako posebice iz stupnja povezanosti između tih dviju rang-lista vrijednosti.

Na temelju podataka dobivenih na svršetku stručna školovanja (na kraju druge godine usmjerena obrazovanja), i to od istih daka iz proizvodnih usmjerenja, došlo se do ove rang-liste njihovih radnih vrijednosti:

Radne vrijednosti	Rang
F) Visoka mjesečna zarada.	1
A) Brzo napredovanje u poslu.	2
H) Dobri međuljudski odnosi.	3
D) Mogućnost brzog rješenja stambenog pitanja.	4
C) Povoljno radno vrijeme i duži godišnji odmori.	5
B) Čist rad koji nije pretjerano naporan.	6
J) Dobra suradnja s drugovima na zajedničkom poslu	7
G) Povoljni okolinski (fizički) uvjeti rada.	8
M) Mogućnost da na poslu vlastite sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja.	9
I) Vidljivi rezultati rada.	10
E) Očit doprinos razvoju društva.	11,5
L) Priznanje za uspješno obavljen rad.	11,5
N) Samostalnost u donošenju odluka u poslovima radnoga mjesta.	13,5
K) Mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.	14

Prema podacima dobivenim od istih daka iz *neproizvodnih* usmjerenja na svršetku njihova stručna obrazovanja, došlo se do sljedeće rang-liste radnih vrijednosti:

Radne vrijednosti	Rang
H) Dobri međuljudski odnosi	1
M) Mogućnost da na poslu vlastite sposobnosti i sklonosti dođu do punog izražaja.	2

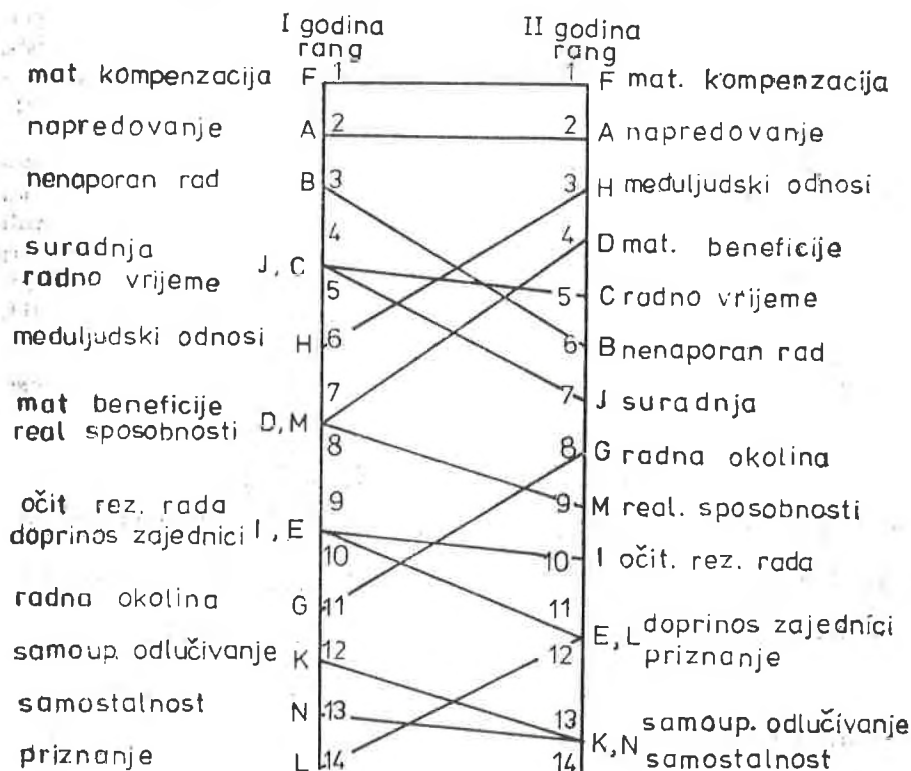
J) Dobra suradnja s drugovima na zajedničkom poslu	3
I) Vidljivi rezultati rada.	4
F) Visoka mjesečna zarada.	5
N) Samostalnost u donošenju odluka u poslovima radnoga mjesta.	6
A) Brzo napredovanje u poslu.	7
D) Mogućnost brzog rješenja stambenog pitanja.	8
E) Očit doprinos razvoju društva.	9
B) Čist rad koji nije pretjerano naporan.	10,5
L) Priznanje za uspješno obavljen rad.	10,5
C) Povoljno radno vrijeme i duži godišnji odmori.	12
G) Povoljni okolinski (fizički) uvjeti rada.	13
K) Mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju.	14

Kako je vidljivo iz prikazane rang-liste radnih vrijednosti srednjoškolaca iz *proizvodnih* usmjerenja njima se i na svršetku obrazovanja za prvo zvanje na prvom mjestu u ordinalnoj seriji nalazi visoka mjesečna zarada, na drugom brzo napredovanje u poslu, dok se na trećem mjestu javlja vrijednost predstavljena dobrim međuljudskim odnosima. Nakon toga slijede vrijednosti koje se odnose na materijalne beneficije, radno vrijeme, nenaporan rad, suradnju u poslu, radnu okolinu, realizaciju sposobnosti, očitost rezultata rada i doprinos razvoju društva. Priznanje za uspješno obavljeni rad, samostalnost u donošenju odluka u radu i mogućnost utjecaja u samoupravnom odlučivanju zauzimaju posljednja mjesta na rang-listi.

Kad se usporede ti nalazi s nalazima dobivenim od istih đaka u prvoj godini profesionalna obrazovanja (kako je to prikazano na slici 2), postaje očito, da su neke radne vrijednosti na ordinalnoj ljestvici, oblikovanoj u završnom ispitivanju, uglavnom zauzele jednak ili podjednak položaj (materijalna kompenzacija, napredovanje u poslu, radno vrijeme, očitost rezultata rada, samostalnost u poslu, samoupravljačko odlučivanje), dok je kod ostalih došlo do većih ili manjih izmjena njihova ranga (nenaporan posao, suradnja, međuljudski odnosi, materijalne beneficije, doprinos zajednici, priznanje, realizacija sposobnosti, radna okolina). Pritom su vrijednosti koje se odnose na međuljudske odnose, materijalne beneficije, radnu okolinu i priznanje u poslu zauzele nešto viši rang, a vrijednosti kao što su nenaporan rad, suradnja, realizacija sposobnosti, doprinos zajednici i samoupravljačko odlučivanje zauzele nešto niža mjesta na rang-ljestvici. Ovo je očito i bilo razlogom što stupanj povezanosti između rang-lista, dobivenih u prvoj godini i na svršetku druge godine stručna školovanja, nije bio potpun već nešto niži, i to u iznosu od 0,86. Ipak, ta visoka

Slika 2.

Usporedba hijerarhija radnih vrijednosti đaka iz proizvodnih usmjerenja u prvoj i na svršetku druge godine stručna školovanja

rang-korelacija, koja je i statistički značajna na razini rizika manjem od 0,01 ($P < 0,01$), ukazuje da đaci proizvodnih usmjerenja u oba slučaja vrlo slično procjenjuju predložene radne vrijednosti. A to, nadalje, daje potrebnu osnovanost tvrdnji, da i na svršetku stručna školovanja đaci iz proizvodnih usmjerenja pridaju relativno veći značaj onim radnim vrijednostima koje u osnovici određuju njihovu utilitarističku orijentaciju.

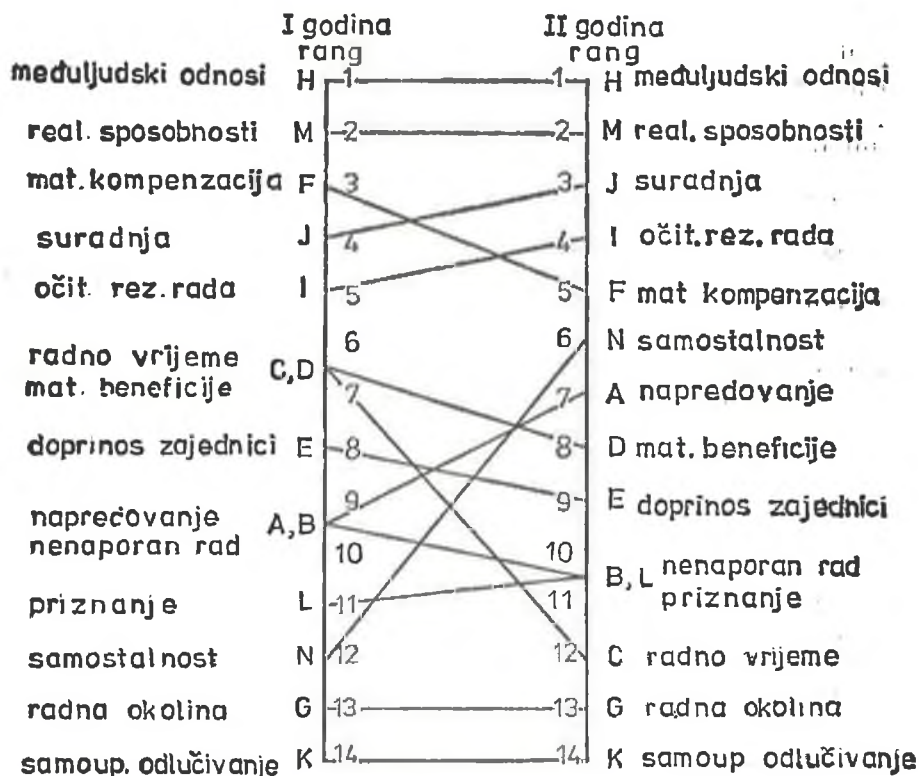
Iz prikazane rang-liste radnih vrijednosti đaka iz neproizvodnih usmjerenja izlazi da i oni na svršetku stručna školovanja, jednako kao i u prvoj godini profesionalna obrazovanja, prvim i drugim rangom procjenjuju one vrijednosti koje se odnose na dobre međuljudske odnose i na mogućnost realizacije vlastitih sposobnosti i sklonosti, dok trećim rangom procjenjuju dobru suradnju s drugovima na zajedničkom poslu. U rasponu od četvr-

tog do jedanaestog ranga javljaju im se one radne vrijednosti koje se odnose na očitost rezultata rada, zatim materijalnu kompenzaciju, samostalnost u donošenju odluka na poslu, brzo napredovanje, materijalne beneficije, doprinos razvoju društva, nenaporan rad i priznanje. Posljednja mjesta na rang-listi (dvanaesti, trinaesti i četrnaesti rang) zauzimaju vrijednosti koje su u vezi s radnim vremenom, okolinskim uvjetima i s mogućnošću utjecaja u samoupravnom odlučivanju.

Usporedbom tih nalaza s nalazima dobivenim od istih đaka u prvoj godini stručna školovanja (kako to ilustrira slika 3) dolazi se do podataka, da je i u završnom ispitivanju najveći broj radnih vrijednosti zauzeo na rang-listi analogan ili podjednak položaj (međuljudski odnosi, realizacija sposobnosti, okolinski uvjeti, utjecaj u samoupravnom odlučivanju, suradnja, očitost rezultata rada,

Slika 3.

Usporedba hijerarhija radnih vrijednosti đaka iz neproizvodnih usmjerenja u prvoj i na svršetku druge godine stručnja školovanja

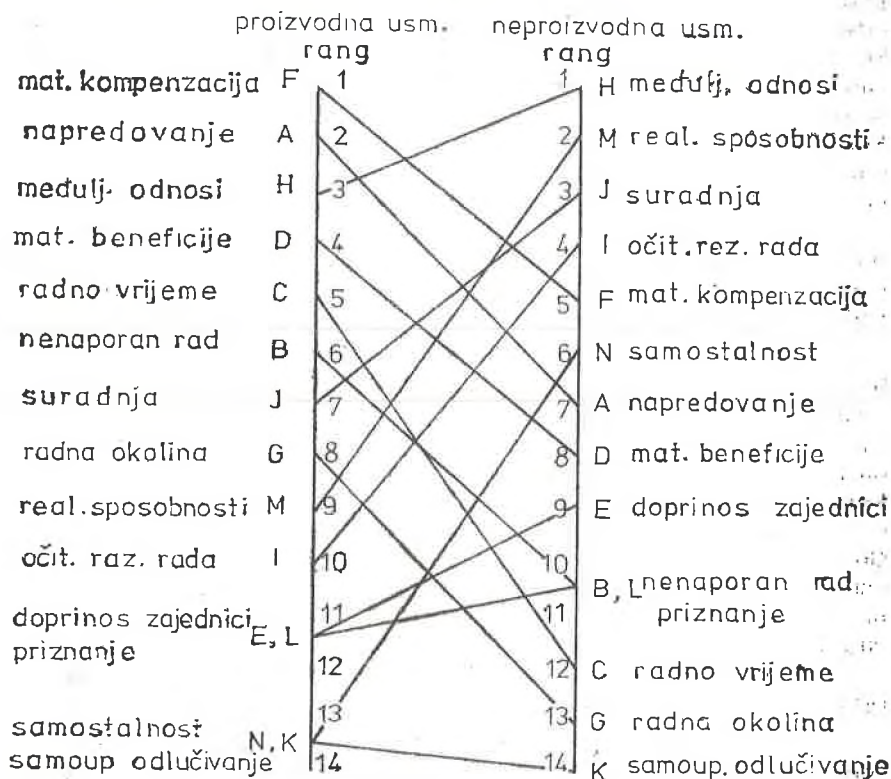
materijalne beneficije, doprinos razvoju društva, nenaporan rad, priznanje), a da je samo manji dio vrijednosti (materijalna kompenzacija, radno vrijeme, napredovanje u poslu, samostalnost u odlučivanju) izrazito izmijenio svoj hijerarhijski položaj, i to tako što su materijalna kompenzacija i povoljno radno vrijeme zauzeli na rang-listi niži, a napredovanje u poslu i samostalnost u odlučivanju viši položaj. Sve je to i uvjetovalo da stupanj korelacije između tih rang-lista nije maksimalan već nešto niži i iznosi 0,82. Budući da je vrijednost tog koeficijenta rang-korelacije statistički značajna na razini rizika čak manjem od 0,01 ($P < 0,01$), nalazi se dovoljno razloga za tvrdnju, kako i na svršetku školovanja đaci iz neproizvodnih usmjerenja izrazitiji značaj pridaju onim radnim vrijednostima koje u osnovici određuju njihovu samoaktualizacijsku orijentaciju.

U vezi s tim vrijednosnim orijentacijama valja ukazati i na to da bi utilitaristična orijentacija đaka iz proizvodnih usmjerenja i samoaktualizacijska orijentacija đaka iz neproizvodnih usmjerenja mogle biti u vezi s njihovim izraženim namjerama u pogledu daljnjeg školovanja. Naime, u jednom od prethodnih ispitivanja, koje je bilo sprovedeno na istim skupinama ispitanika, došlo se do nalaza da đaci iz proizvodnih usmjerenja po svršetku stručna školovanja uglavnom žele zaposlenje, dok đaci iz neproizvodnih usmjerenja najvećim dijelom namjeravaju nastaviti školovanje na fakultetu (Grgin i suradnici, 1985). Pitanje, koje se ovdje čini razložnim jest, nije li možda nejednaka blizina završna zvanja i profesionalna rada mogla u đaka tih skupina uvjetovati upravo konstatirane razlike u njihovoj vrijednosnoj orijentaciji?

Iz uspoređenih rang-lista radnih vrijednosti dobivenih na svršetku stručna školovanja đaka proizvodnih i neproizvodnih usmjerenja vidljiva su znatnija neslaganja u položaju koje pojedine radne vrijednosti na tim listama zauzimaju. Brojne kose crte i njihova križanja, kako to ilustrira slika 4, a koje u kompariranim ordinalnim serijama spajaju analogne radne vrijednosti, ta neslaganja na najbolji način prezentiraju. Tu se u podrobnijoj analizi moglo konstatirati, da se izrazitija neslaganja javljaju u položaju upravo onih radnih vrijednosti koje u đaka iz proizvodnih usmjerenja određuju utilitarističku, a u đaka iz neproizvodnih usmjerenja samoaktualizacijsku orijentaciju. Kako je iz slike vidljivo radi se o vrijednostima koje se odnose na realizaciju sposobnosti, samostalnost u radu, radno vrijeme, napredovanje u poslu, radnu okolinu, očitost rezultata rada, nenaporan posao, suradnju, materijalnu kompenzaciju i materijalne beneficije. Zbog prisustva takvih neslaganja korelacija između dobivenih rang-lista radnih vrijednosti je niska i statistički beznačajna. Vrijednost koeficijenta

Slika 4.

Odnos između rangova radnih vrijednosti đaka iz proizvodnih i đaka iz neproizvodnih usmjerenja na svršetku njihova stručna školovanja

rang-korelacije iznosi 0,29 s tim što ni na razini rizika čak većem od 0,05 taj stupanj ne ukazuje na stvarnu već na slučajnu povezanost ($P < 0,05$). Stoga, dok u prvoj godini profesionalna obrazovanja đaka iz proizvodnih i neproizvodnih usmjerenja dobivene rang-liste radnih vrijednosti pokazuju određena slaganja, na svršetku njihova školovanja za prvo zvanje takva se slaganja nisu mogla konstatirati. Pritom su se već u prvoj godini iskazane vrijednosti orijentacije tih skupina na svršetku školovanja još više osnažile.

Prema tome, svi nalazi dobiveni u ovom ispitivanju upućuju na zaključak, da bi stručno školovanje đaka bilo za prvo proizvodno ili za prvo neproizvodno zvanje moglo imati utjecaja na hijerarhijsku strukturu njihovih radnih vrijednosti.

I naposljetku, zbog toga što su podaci ovoga ispitivanja dobiveni na raspoloživim uzorcima, a ne na uzorcima koji bi za populaciju srednjoškolaca u usmjerenom obrazovanju bili reprezentativni, kao i zbog toga što pojedinim radnim vrijednostima na rang-listama nisu pridruženi i podaci o tome kojim prosječnim stupnjem neke ljestvice te vrijednosti ispitanici procjenjuju, dobiveni rezultati imaju ograničenu i samo indikativnu vrijednost, pa ih tako valja i upotrebljavati.

Literatura

- Beech, R. P. and Schöeppe, A. (1974) Development of Value Systems in Adolescents, *Developmental Psychology* No 10 (644—656)
- Čulig, B.
Fanuko, N.
Jerbić, V. (1982) *Radne vrijednosti i njihov značaj za izbor zanimanja*, Centar društvenih djelatnosti SSOH, Zagreb
- Grgin, T.
Vlahović, V.
Raboteg-Šarić, Z. (1985) Neke relevantne karakteristike srednjoškolaca koji namjeravaju i koji ne namjeravaju nastaviti školovanje na fakultetu, *Školski vjesnik*, br. 1, Split (3—8)
- Jerneić, Ž.
Kulenović, A.
Šverko, B.
Vizek-Vidović, V. Radne vrijednosti i profesionalno-obrazovna orijentacija mladih, rad je referiran na VIII kongresu psihologa SFRJ, Herceg Novi, 1984.
- Kulenović, A.
Jerneić, Ž.
Šverko, B.
Vizek-Vidović, V. Faktorska struktura radnih vrijednosti učenika, studenata i zaposlenih, rad je referiran na VIII kongresu psihologa SFRJ, Herceg Novi, 1984.
- Rokeach, M. (1973) *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York, (3—26)
- Šverko, B. i suradnici (1980) *Psihosocijalni aspekti izbora obrazovanja i zanimanja*, Centar za društvene djelatnosti SSOH, Zagreb
- Šverko, B. (1982) Radne vrijednosti i njihov značaj za izbor zanimanja, *Čovjek i zanimanje*, 6—8
- Vizek-Vidović, V.
Jerneić, Ž.
Kulenović, A.
Šverko, B. Hijerarhije radnih vrijednosti učenika, studenata i zaposlenih, rad je referiran na VII kongresu psihologa SFRJ, Herceg Novi, 1984.
- Vlahović-Štetić, V. Radne vrijednosti mladih prije i poslije upisa u različita obrazovna usmjerenja, rad je referiran na V danima psihologije u Zadru, 1985.

Tomislav Grgin, Vesna Vlahović-Štetić, Zora Raboteg-Šarić: WORKING
VALUES OF HIGH-SCHOOL PUPILS AT THE BEGINNING AND AT
THE END OF SCHOOLING IN JOB ORIENTED AND NON-JOB
ORIENTED VOCATIONAL SCHOOLS

S u m m a r y

The data about hierarchical structure of working values were obtained from 112 pupils in job oriented schools and 164 pupils in non-job oriented schools. The investigation was conducted at the beginning and at the end of their professional training. Comparative analysis of the working values lists showed that pupils from job oriented schools gave relatively more significance (the first things on the list) to those values which defined their utilitaristic orientations. The pupils from non-job oriented schools gave more significance to the self-actualization values and orientation. Significance correspondence in the hierarchy of values can be found only at the beginning but not at the end of their schooling.

The results obtained indicate a possible influence of purposeful education on the hierarchical rank of working values in high school education.